

KATTA YOSHDAGI O‘RGANUVCHILAR UCHUN INGLIZ TILINI O‘QITISHDA ANDRAGOGIK YONDASHUVNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Meyliyeva Fayoza Erkinovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Xorijiy til va adabiyoti” kafedrasida o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20033981>

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi katta yoshdagi o‘rganuvchilar uchun ingliz tilini o‘qitishda andragogik yondashuvning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, katta yoshdagi o‘rganuvchilarning psixologik xususiyatlari, ularning o‘quv ehtiyojlari va kasbiy faoliyati bilan bog‘liq holda o‘qitish jarayonini individuallashtirish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: andragogika, motivatsiya, mustaqil ta‘lim, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, individual yondashuv, tajribaga asoslangan o‘qitish.

Kirish

Bugungi globalashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari inson hayotining barcha sohalarida, xususan, ta‘lim tizimida ham tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Zamonaviy jamiyatda chet tillarni, ayniqsa ingliz tilini bilish nafaqat madaniy muloqot vositasi, balki kasbiy rivojlanish, xalqaro hamkorlik, ilmiy izlanishlar, axborot almashinuvi va shaxsiy raqobatbardoshlikni ta‘minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ingliz tilini o‘rganish ehtiyoji faqat maktab yoki oliy ta‘lim muassasalaridagi yosh avlod bilan cheklanib qolmay, balki katta yoshdagi o‘rganuvchilar orasida ham tobora ortib bormoqda.

Katta yoshdagi o‘rganuvchilar uchun ingliz tilini o‘qitish o‘ziga xos psixologik, ijtimoiy, kasbiy va metodik yondashuvlarni talab etadi. Chunki kattalar ta‘lim jarayoniga tayyor bilimlarni qabul qiluvchi oddiy tinglovchi sifatida emas, balki muayyan hayotiy tajribaga, kasbiy ko‘nikmalarga, ijtimoiy qarashlarga va aniq maqsadlarga ega bo‘lgan faol subyekt sifatida kirib keladi. Ular uchun ingliz tilini o‘rganish ko‘pincha amaliy ehtiyojlar — ish faoliyatida muloqot qilish, xalqaro hujjatlar bilan ishlash, xorijiy hamkorlar bilan aloqa o‘rnatish, ilmiy manbalarni o‘qish yoki shaxsiy rivojlanish bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi.

Ana shu jihatlar katta yoshdagi o‘rganuvchilar bilan ishlashda an‘anaviy pedagogik yondashuvlarning yetarli emasligini ko‘rsatadi. Bunday sharoitda andragogik yondashuv muhim metodologik asos sifatida maydonga chiqadi. Andragogika kattalar ta‘limining nazariy va amaliy qonuniyatlarini o‘rganuvchi yo‘nalish bo‘lib, unda o‘rganuvchining mustaqilligi, hayotiy tajribasi, ichki motivatsiyasi va amaliy natijaga yo‘naltirilgan ehtiyojlari markaziy o‘rin tutadi. Demak, ingliz tilini katta yoshdagi o‘rganuvchilarga o‘qitishda o‘quv jarayonini ularning real hayotiy vaziyatlari, kasbiy faoliyati va kommunikativ ehtiyojlari bilan bog‘lash alohida ahamiyat kasb etadi.

Andragogik yondashuv asosida tashkil etilgan ingliz tili mashg‘ulotlarida o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahatchi, hamkor va fasilitator sifatida faoliyat yuritadi. Bunda o‘rganuvchi o‘z ta‘limiy ehtiyojlarini anglaydi, o‘quv maqsadlarini belgilashda ishtirok etadi, o‘z tajribasini yangi bilimlar bilan bog‘laydi hamda tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashga intiladi. Natijada ta‘lim jarayoni reproduktiv bilim olish shaklidan chiqib, faol, ongli va amaliy yo‘naltirilgan o‘rganish jarayoniga aylanadi.

Katta yoshdagi o‘rganuvchilar uchun ingliz tilini o‘qitishda motivatsiya masalasi ham alohida e‘tiborni talab qiladi. Yosh o‘quvchilardan farqli ravishda, kattalar odatda nima uchun

o'qiyotganini, o'rganayotgan bilimining qayerda va qanday foyda berishini aniq bilishni xohlaydi. Shu sababli o'quv mazmuni mavhum grammatik qoidalar yoki yodlashga asoslangan mashqlardan iborat bo'lib qolmasdan, hayotiy vaziyatlar, kasbiy muloqot, amaliy topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va interaktiv faoliyatlar bilan boyitilishi lozim. Bunday yondashuv o'rganuvchida ichki ehtiyoj, qiziqish va mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Shuningdek, katta yoshdagi o'rganuvchilar ingliz tilini o'rganishda ma'lum psixologik to'siqlarga ham duch kelishi mumkin. Masalan, xato qilishdan qo'rqish, talaffuzdagi qiyinchiliklar, avvalgi salbiy ta'limiy tajribalar, vaqt yetishmasligi yoki o'ziga bo'lgan ishonchning pastligi o'quv jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Andragogik yondashuv aynan shu muammolarni hisobga olgan holda o'quv muhitini erkin, qo'llab-quvvatlovchi va hamkorlikka asoslangan tarzda tashkil etishni nazarda tutadi. Bunday muhitda o'rganuvchi xatoni muvaffaqiyatsizlik emas, balki rivojlanish bosqichi sifatida qabul qiladi.

Ingliz tilini o'qitishda andragogik yondashuvning amaliy asoslari kommunikativ metod, muammoli ta'lim, tajribaga asoslangan o'qitish, loyiha metodi, rolli o'yinlar, kasbiy vaziyatlarni modellashtirish hamda raqamli platformalardan foydalanish orqali namoyon bo'ladi. Ayniqsa, onlayn ta'lim resurslari, mobil ilovalar, virtual muloqot muhitlari va multimediyaviy vositalari katta yoshdagi o'rganuvchilarga o'ziga qulay vaqtda, individual sur'atda va mustaqil tarzda bilim olish imkonini beradi. Bu esa andragogikaning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan o'z-o'zini boshqaruvchi ta'lim g'oyasi bilan uzviy bog'liqdir.

Shu bois mazkur mavzuning dolzarbligi katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun ingliz tilini o'qitishda an'anaviy metodlardan ko'ra shaxsga yo'naltirilgan, tajribaviy, motivatsion va amaliy natijaga qaratilgan yondashuvlarni takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi. Andragogik yondashuv ingliz tili ta'limini kattalarning real ehtiyojlari, kasbiy maqsadlari va ijtimoiy tajribasi bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun ingliz tilini o'qitish jarayonida andragogik yondashuv nazariy jihatdan kattalar ta'limining psixologik-pedagogik qonuniyatlariga tayanadi, amaliy jihatdan esa o'quvchini faol ishtirokchi, mustaqil izlovchi va o'z rivojlanishi uchun mas'ul shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltiriladi. Shu sababli ushbu tezisda ingliz tilini o'qitishda andragogik yondashuvning mazmuni, nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini yoritish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun ingliz tilini o'qitishda andragogik yondashuvning tahlili: Katta yoshdagi o'rganuvchilarga ingliz tilini o'qitishda andragogik yondashuv ta'lim jarayonini o'quvchining yoshi, hayotiy tajribasi, kasbiy ehtiyoji, shaxsiy motivatsiyasi va mustaqil o'rganish imkoniyatlariga mos holda tashkil etishni anglatadi. Bu yondashuvda o'rganuvchi tayyor bilimni passiv qabul qiluvchi shaxs emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qaraladi.

Pedagogik jihatdan andragogik yondashuvning asosiy mazmuni shundan iboratki, ingliz tili mashg'ulotlari katta yoshdagi o'rganuvchining real hayotiy ehtiyojlari bilan bog'lanadi. Masalan, o'rganuvchi ingliz tilini ish faoliyatida xorijiy hamkorlar bilan muloqot qilish, elektron xatlar yozish, kasbiy hujjatlarni o'qish, xalqaro konferensiyalarda qatnashish yoki internet manbalaridan foydalanish uchun o'rganadi. Shu sababli dars mazmuni mavhum grammatik qoidalar bilan cheklanib qolmasdan, amaliy kommunikativ vaziyatlar asosida tashkil etilishi lozim.

Andragogik yondashuvda o'qituvchining roli ham o'zgaradi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi bilim beruvchi asosiy manba sifatida namoyon bo'lsa, kattalar ta'limida u ko'proq yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi, hamkor va fasilitator vazifasini bajaradi. O'qituvchi o'rganuvchining mavjud tajribasini hisobga oladi, uni yangi bilimlar bilan bog'laydi, mustaqil fikrlashga undaydi va tilni amaliy qo'llashga sharoit yaratadi.

Katta yoshdagi o'rganuvchilarda o'qishga bo'lgan munosabat ko'pincha ongli va maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi. Ular o'z vaqtini, kuchini va imkoniyatini aniq natija beradigan bilimga sarflashni istaydi. Shuning uchun ingliz tilini o'qitishda “nima uchun bu mavzu o'rganilmoqda?”, “bu bilim qayerda kerak bo'ladi?”, “bu ko'nikma qanday amaliy foyda beradi?” kabi savollarga dars jarayonining o'zida javob berilishi zarur. Bu holat o'rganuvchining ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, andragogik yondashuvda o'quv jarayonining markazida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish turadi. Ya'ni katta yoshdagi o'rganuvchi ingliz tilida faqat grammatik qoidalarni bilib qolmasdan, balki real muloqotda fikrini bayon qilish, savol berish, javob qaytarish, munozara yuritish, tinglab tushunish va yozma muloqot olib borish ko'nikmalarini egallashi kerak. Shu bois darslarda rolli o'yinlar, dialoglar, kasbiy vaziyatlar, muammoli topshiriqlar, guruhli muhokamalar va loyiha ishlari samarali hisoblanadi.

Andragogik yondashuvning muhim pedagogik jihatlaridan biri — o'rganuvchining hayotiy tajribasidan ta'lim resursi sifatida foydalanishdir. Katta yoshdagi inson o'z kasbiy, ijtimoiy va shaxsiy tajribasiga ega bo'ladi. Ingliz tili darslarida ushbu tajriba suhbat mavzulari, matnlar, vaziyatli mashqlar va loyiha topshiriqlari orqali faollashtirilsa, o'rganish jarayoni mazmunli va samarali bo'ladi. Masalan, shifokor uchun tibbiy muloqot, tadbirkor uchun biznes yozishmalari, o'qituvchi uchun ta'limiy terminlar, sayyohlik sohasi vakili uchun xizmat ko'rsatish dialoglari asosida mashg'ulot tashkil etilishi mumkin.

Katta yoshdagi o'rganuvchilar bilan ishlashda individual yondashuv alohida ahamiyatga ega. Ularning til bilish darajasi, o'rganish tezligi, xotira imkoniyatlari, psixologik holati, kasbiy ehtiyojlari va vaqt resurslari turlicha bo'ladi. Shu sababli pedagog dars jarayonida differensial topshiriqlar, moslashtirilgan matnlar, mustaqil ta'lim vazifalari va bosqichma-bosqich murakkablashib boruvchi mashqlarni qo'llashi zarur.

Andragogik yondashuvda psixologik qulay muhit yaratish ham muhim pedagogik shart hisoblanadi. Katta yoshdagi o'rganuvchilar ba'zan xato qilishdan uyalish, talaffuzdan qo'rqish, yosh bilan bog'liq ishonchsizlik yoki avvalgi salbiy tajribalar sababli passiv bo'lib qolishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi darsda tanqidiy emas, qo'llab-quvvatlovchi munosabatni shakllantirishi, xatolarni tabiiy o'rganish bosqichi sifatida tushuntirishi va har bir kichik muvaffaqiyatni rag'batlantirishi kerak.

Amaliy jihatdan ingliz tilini andragogik yondashuv asosida o'qitishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi: kommunikativ metod, muammoli ta'lim, tajribaga asoslangan o'qitish, loyiha metodi, rolli o'yinlar, keys-stadi, juftlik va guruhda ishlash, refleksiya, portfolioga asoslangan baholash hamda raqamli platformalardan foydalanish. Bu metodlar o'rganuvchini faol fikrlashga, o'z tajribasini ingliz tilida ifodalashga va bilimni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltiradi.

Masalan, “job interview”, “business meeting”, “writing an email”, “introducing yourself”, “making a presentation”, “travel communication” kabi mavzular katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega. Bunday mavzular orqali ular grammatikani ham, leksikani ham,

talaffuzni ham real muloqot ehtiyoji asosida o'zlashtiradi. Natijada til o'rganish sun'iy mashqlar majmui emas, balki hayotiy zaruratga javob beruvchi faoliyatga aylanadi.

Andragogik yondashuv baholash jarayoniga ham yangicha qarashni talab qiladi. Kattalar ta'limida faqat test natijasi bilan cheklanib qolish yetarli emas. Baholash o'rganuvchining amaliy nutqiy faoliyati, mustaqil topshiriqlari, kommunikativ ishtiroki, loyiha ishlari, yozma matnlari va o'z-o'zini baholashi asosida olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Bunda baholash jazolovchi emas, rivojlantiruvchi xarakterga ega bo'lishi lozim.

Shuningdek, andragogik yondashuvda refleksiya muhim o'rin tutadi. Har bir mashg'ulot yakunida o'rganuvchi "bugun nimani o'rgandim?", "bu bilim menga qayerda kerak bo'ladi?", "qaysi jihatda qiynaldim?", "keyingi darsda nimaga e'tibor berishim kerak?" kabi savollar orqali o'z o'quv faoliyatini tahlil qiladi. Bu esa mustaqil ta'lim ko'nikmasini rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalar ham andragogik yondashuvni samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Mobil ilovalar, onlayn lug'atlar, videodarslar, virtual suhbat platformalari, elektron testlar va ta'limiy platformalar katta yoshdagi o'rganuvchilarga o'ziga qulay vaqtda mustaqil mashq qilish imkonini beradi. Bu ayniqsa ish bilan band o'rganuvchilar uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun ingliz tilini o'qitishda andragogik yondashuv ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan, amaliy, motivatsion, tajribaviy va hamkorlikka asoslangan shaklda tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv o'rganuvchining hayotiy tajribasi, kasbiy ehtiyoji va mustaqil o'rganish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ingliz tilini samarali o'zlashtirishga yordam beradi. Natijada katta yoshdagi o'rganuvchi ingliz tilini faqat fan sifatida emas, balki shaxsiy va kasbiy rivojlanish vositasi sifatida egallaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Knowles M. S. The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy. – New York: Cambridge Books, 1980. – 400 p.
2. Knowles M. S., Holton E. F., Swanson R. A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. – 8th ed. – London: Routledge, 2015. – 402 p.
3. Merriam S. B., Bierema L. L. Adult Learning: Linking Theory and Practice. – San Francisco: Jossey-Bass, 2014. – 320 p.
4. Harmer J. How to Teach English. – Harlow: Pearson Education Limited, 2007. – 288 p.
5. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. – 3rd ed. – Oxford: Macmillan Education, 2011. – 416 p.
6. Thornbury S. How to Teach Speaking. – London: Longman, 2005. – 156 p.
7. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
8. Illeris K. How We Learn: Learning and Non-learning in School and Beyond. – London: Routledge, 2018. – 256 p.